

'Kurucu Eylem' Üzerine: Amerikan ve Fransız Devrimi Aracılığıyla Alexis de Tocqueville ile Hannah Arendt'te Modern Başlangıç Sorunu

Belgin Tarhan*

Öz

18. yüzyılın sonlarında meydana gelen Amerikan ve Fransız Devrimleri, halk egemenliği rejimiyle birlikte anayasal temsili demokrasilere doğru bir ivmeyi harekete geçirir. Amerika ile Fransa üzerine yazdığı metinlerde Alexis de Tocqueville (1805-1856), yeni bir hukuki/siyasal düzenin yolunu açan Devrimler'e öncülük eden toplumsal değişime yer verir. Hannah Arendt (1904-1975) ise, Tocqueville'den 100 yılı aşkın bir zaman sonra, devrim fenomeninin özgürlük ve etkin katılımı sağlayan bir siyasetin başlangıcı saydığı kurucu eyleme dönüşme potansiyelini tartışmaya açar. Tocqueville gibi Arendt de Amerika ile Fransa'daki devrim deneyiminden yola çıkar.

Bu çalışmada iki devrime özgü koşulları da göz önünde tutan Tocqueville ile Arendt'in çözümlenmeleri eşliğinde özgürlükçü bir hukuki ve siyasal düzen kurma imkanı ele alınmaktadır. Amerikan ve Fransız Devrimi sonrası süreçte yeni anayasal ve siyasal düzeni kurarken izlenen yolun özgürlükçü ve otoriter yönelimleri konu edilmektedir. Bu bağlamıyla çalışma, demokratik, özgürlükçü ve katılımcı bir (siyasal) başlangıcın yolları üzerine yeniden düşünmeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Devrimi, Fransız Devrimi, Kurucu Eylem, Alexis de Tocqueville, Hannah Arendt.

On the 'Act of Constitute': The Problem of Modern Beginning in Alexis de Tocqueville and Hannah Arendt Through the American and French Revolution

Abstract

In the late of 18th century, The American and French Revolutions drove an impetus towards constitutional representative democracies together with the regime of popular sovereignty. With his texts on America and France, Alexis de Tocqueville (1805-1856), includes social change, which lead the Revolutions and paved the way for a new legal/political order. More than 100 years after Tocqueville, Hannah Arendt (1904-1975), opens the potential of the phenomenon of a revolution to turn into an act of constitute, which she regards as the beginning of politics that ensure freedom and active participation, for discussion.

This study discusses the possibility of establishing a libertarian legal and political order, with the analysis of Tocqueville and Arendt, who consider the conditions specific to both revolutions. The libertarian and authoritarian tendencies of the path followed in establishing the new in the period after the American and French Revolutions are discussed. In this context, this study aimed at contributing to thinking about ways of a democratic, libertarian, and participatory (political) start.

Keywords: American Revolution, French Revolution, Act of Constitute, Alexis de Tocqueville, Hannah Arendt.

*Dr., Öğr. Üyesi | Adnan Menderes Üni., Söke İşletme Fakültesi | belgin.buyukbuga@adu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0950-3363 | DOI: 10.36484/liberal.947872
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:104, Güz 2021, ss.27-50.
Gönderim Tarihi: 4 Haziran 2021 | Kabul Tarihi: 30 Temmuz 2021

Giriş Yerine “Yepyeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Siyaset Bilimi Gereklidir”

Alexis de Tocqueville’in *Amerika’da Demokrasi* adlı eserinin önsözü, “içimizde büyük bir devrim yaşıyor” (2015) diye başlamaktadır. Tocqueville’in kast ettiği devrim, doğrudan siyasal kökenli değildir. Tocqueville devrim ile toplumsal düzen ve ilişkilerde meydana gelen radikal değişiklikleri ima eder. Fransa’dan farklı olarak Yeni Kıta’da, ekonomik koşul/durum ve statüleri ne olursa olsun yurttaşların hukuk ve siyaset makamları önünde eşitlik talep eden demokratik bir toplum belirmeye başlamıştır. Tocqueville’e göre yeni ve geçici olmayan bu toplumsal yönelim, Kıta Avrupası’nı da etkisi altına almıştır (2015: 31). Bu yüzden aynı metinde “yepyeni bir dünya için yeni bir siyaset bilimi gereklidir” (2015: 41) derken, eserini bu gerekliliğin doğurduğu bir klavuz olarak okurlara sunar. Özellikle Fransa’daki Devrim ve sonrasındaki (terör) döneminin etkilerine maruz kalan Tocqueville, ‘yeni dünyanın insanları’na demokratik diktatörlük (çoğunluğun diktatörlüğü) hususunda uyarıda bulunur. Hannah Arendt ise monarşilerin yıkılarak yerini halk egemenliği rejimlerine bıraktığı 20. yüzyılda mutlak iktidar kuran otoriter ve totaliter yönetimlere tanıklık eder. Tocqueville’in demokratik diktatörlük olarak adlandırdığı sorunu Arendt, yaşadığı çağın dehşet verici boyutlara varan pratiğinden yola çıkarak totaliterliğe varan koşul ve sebepleri ortaya koyar. Otoriterlik ve totaliterlik, modern toplumların yakalandığı siyasal sorunun son aşamasıdır. Daha başlangıç safhasındaki hukuki ve siyasal kurma eylemi ya da kurucu eylem¹, halk egemenliği rejiminin otoriter ya da demokratik olacağına dair ipuçları barındırmaktadır. Bu bağlamda Tocqueville’in toplumsal, kültürel ve yönetsel, Arendt’in ise hukuki ve siyasal analizi eşliğinde modern başlangıcın niteliği sorgulamaya açılabilir.

Tocqueville’in *Amerika’da Demokrasi* ile *Eski Rejim ve Devrim* adlı eserleri birarada düşünüldüğünde zihnindeki sorun şöyle ifade edilebilir: Kaçınılmaz bir şekilde toplumların eşitlikçi ve demokratik usullere doğru yöneldiği bir çağda, Amerika yumuşak/ılımlı bir demokratik cumhuriyet kurarken, aynı toplumsal yönelim Fransa’da nasıl mutlakiyetçi iktidar ile teröre teslim olarak otoriter bir cumhuriyete varmıştır? Benzer şekilde *Devrim Üzerine* adlı eserinde Arendt, özgürlükçü bir anayasal düzenle sınırlandırılmış bir yönetim kuran Amerika’nın aksine Fransa’nın egemenliğine son verdiği monarkı (16. Louis) indirdikten sonra yine tekin (Napolyon Bonapart) mutlak iktidarına teslim oluşunun nedenlerini soruşturur. İki düşünürün ufkunda

¹ Bu çalışmada, kurma (founding) ve kurucu eylem (act of constitute) kavramları Arendt’in kullandığı biçimiyle ifade edilmektedir. Bknz. Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, Çev. Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Amerika'daki toplumsal ve siyasal dönüşüm olsa da, düşünce dünyalarını Avrupa'daki halkların sorunları meşgul eder. Tocqueville'in yaşadığı dönemde Fransa, Arendt'in ise kaçarak göç etmek zorunda kaldığı Almanya, hızlı otoriterleşmektedir. Bu nedenle eşitlik ve özgürlüğü ılımlı bir yönetimle uyumlu hale getirme hususunda nispeten başarılı olan Amerikan Devrimi incelemeye değerdir. Bağımsızlık Savaşı sonrasında söz, ikna, müzakere ve karşılıklı söz vermelerle şekillenen Amerikan Anayasası halkına etkin katılım, özerklik ve sınırlandırılmış bir iktidarın yolunu açmış görünmektedir.

Amerikan ve Fransız Devrimi'nin inşa ettiği yeni siyasal düzene ilişkin tablo siyahla beyazın keskin ayrımındaki gibi değildir; içinde gri, bulanık alanlar barındırır. Fransa'daki Devrim ve yeni rejimin özgürlük ve demokrasiyle ilintili sorunları üzerinde uzlaşma olmakla birlikte Amerikan Devrimi üzerine görüşler muhteliftir. Bağımsızlık Savaşı ve sonrasındaki süreçte Amerika'da bir devrimin olmadığını dile getirenler dahi mevcuttur (Arendt, 2017: 29). Bu çalışmada ise Amerika'daki Bağımsızlık Savaşı ve devamındaki süreç, komünlerden kolonilere doğru etkin katılımı hukuki ve siyasal bir mutabakat metni olarak anayasa yapım sürecini başlatması sebebiyle kurucu eylem sayılmaktadır. Öte yandan Arendt'in sunduğu gibi katılımcı ve çoğulluk arz eden bir özgürlük kurma sürecinin yaşanmadığını dile getiren eleştiriler mevcuttur. Arendt'in 'seçmece' bir usulde çekip aldığı Amerika'nın tarihsel koşullarının gerçeği yansıtmadığı, sözgelimi feodal unsurların diri olduğu, Devrim'in Amerikan yerlileri ile zencilerin yurttaşlık hukukuna dahil etmediği gibi gerekçelerle toplumun tüm kesimlerini kapsamaktan uzak olduğunu dile getiren itirazları sürülmektedir (Disch, 2011; Nispert, 1997: 67; Scheuerman, 1997). Liberal siyasal görüş ile negatif özgürlüklere mesafesine rağmen Amerikan Devrimi ve sonrasındaki kurucu eylemi olumlayan yaklaşımıyla Arendt'in temel toplum ve siyaset felsefesiyle uyumluluğu tartışma konusu edilmektedir. Çalışmanın son kısmında söz konusu eleştirilere yer verilerek, Arendt'in siyaset teorisinde ikircikli bir yaklaşıma yol açıp açmadığı yorumlanmaya çalışılacaktır.

(Siyasal) Başlangıç Sorunu

Bir tür teşkilatlanma meselesi gibi görülen başlangıç konusu, siyasal ve hukuki bir kategori olarak değerlendirildiğinden, anayasa disiplini içinde ele alınır. Arendt ise modern toplumların 'başlangıç meselesini' siyaset felsefesine taşır. Yeni bir hukuk ve siyasal düzen kurma potansiyeline sahip devrimci hareketler, bu eylemin aktörleridir (Arendt, 2017: 22-3). Başlangıç meselesiyle Arendt, geleneksel egemenliklerin yerini almaya aday yeni bir siyasetin imkanını yoklar.

18. yüzyılın sonunda halkın eylem ve isyanlarıyla ortaya çıkan devrimler, yepyeni bir devlet/yönetim biçiminin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur (Arendt, 2009: 107). İngiliz Devrimi gibi Amerikan, Fransız ve Rus (Ekim) Devrimleri de değişen toplumsal yapıyla uyumlu yeni bir hukuki ve siyasal düzen inşasının başlangıcıdır. Yine de devrimlerin eski düzenden daha özgürlükçü bir politik sistem kuracağı yönündeki hüküm, peşinen doğru değildir. Hatta Arendt daha da ileri giderek bir iddia ortaya koyar: “Amerikan Devrimi olmaksızın Büyük Avrupa Devrimlerini düşündüğümüzde, mutlak monarşilerle onların yerini alan despotik diktatörlükler arasındaki bağa/devamlılığa inanma yanılığımıza kapılabilirdik” (2017: 210). Amerikan Devrimi’ni farklı kılan husus, ataları sayılan İngilizlerin kazanımları olan ‘sınırlı monarşiye’ karşı yapılmasıdır (Arendt, 2017: 206-7). Bu bakımdan diğer devrimler, mutlak iktidar sahibi geleneksel monarşilere karşı yapıldığı için egemenliğin el değiştirmesinden ibaret kalmışlardır. Bu ayrımla Arendt, devrimle kurulan yeni siyasal düzenin devirdiği eski rejim tarafından şekillendirildiğini kast eder. Amerikan Devrimi haricinde düzeni değiştirmeye dönük girişimler, cebir ve şiddete meydan vererek halka/halkın çoğunluğuna dayanan bir mutlak iktidara varmaktadır.

Çoğunlukçu bir otoriter iktidardan kaçınabilmek için önce Arendt’in itiraz ettiği mutlak monarşilerin özüne eğilmek gerekmektedir. Arendt’in mutlak iktidara itirazları iki başlık altına yerleştirilebilir. İlki iktidarın kuruluşu ve sürdürülmesinde şiddet ve cebirin kullanımı, ikincisi ise yasaların aşkın bir kaynağa dayandırılması, ilahi bir iradenin buyruğu sayılmasıdır.

İlkinden başlamak gerekirse, egemen siyasal paradigma geçmişten günümüze bir toplumu/siyasal düzeni şiddet ve cebir olmaksızın tasavvur edememektedir. Bütün toplumların başlangıcında şiddet olduğu siyasal birliklerin temellerinin kan dökülmeksizin atılamayacağına dair söylem, nesilden nesile aktararak, normalleşmektedir. Sözelimi Habil’le Kabil’den gelen Romulus’la Remus’a kadar uzanan cürümlerle, kuruluş inşa edilmektedir (Arendt, 2017: 48). Yahudiliğin katı yasalarından Kilise’yle güçlenen Hristiyanlık inancına, devamındaki sekülerleşme iddiasındaki monarşilerin siyasal yönetim geleneğine dek şiddet ve zor kullanımı elzem sayılagelmiştir. Söylencelerden pratiğe taşınan anlayış, siyasal teoriyle de desteklenmiştir. Modern dönemde dahi Karl Marx’tan Max Weber’e ve Wright Mills’e kadar uzanan çizgide pek çok siyaset ve toplumbilimci, siyasal alanı cebir ve şiddetten arındırmaksızın düşünmenin yolunu açmamışlardır (Arendt, 2018a:45-6; İnce, 2013: 290).

Mutlakiyetçi egemenliğin diğer bir unsuru ise yasaların buyruk/emir sayılması olarak ifade edilebilir. Yunan şehir devletleri ile Roma Cumhuriyeti

gibi birkaç istisnai dönem dışında Katolik Kilisesi'nin başındaki Papa ya da dünyevi iktidar sahibi monarklara kadar dini ve siyasi erk sahipleri, buyruklarını Tanrı istencine dayandırır. Kilise vesayetinden kurtulmak üzere sekülerleşme yönünde adım atsalar dahi Avrupa'daki monarklar, iktidarlarının kaynağını Tanrı'yla meşrulaştırmaya devam ederler. Buyruğa karşı gelmek aynı zamanda Tanrı'ya itaatsizlik gibi büyük bir günahı da içermektedir. Yunan şehir devletleri ile Roma Cumhuriyeti deneyimlerinde olduğu gibi ortak olandan/ortak yarardan çıkan insan ürünü yasalar yerine "Tanrı'nın sesine uyumlu olarak anlamlandırılmış ve insanlara 'yapmayacaksın' diyen emirler" (Arendt, 2017: 255) esastır. Erk sahibi dışındaki herkes, itaat eden konumdadır. Althusser 16. ve 17. yüzyıl öncesinde yasanın keyfi/insani isteklerle yüklü anlamına dikkat çeker. Aziz Augustine'den Aziz Thomas'a dek bütün Ortaçağ'da yasa, emirden başka bir anlam taşımaz; emreden bir irade ile itaat eden irade talep eder (Althusser, 1987:18). Arendt ise kutsallık atfedilen emir/buyruk anlamındaki yasa düzeninin 17. ve 18. yüzyılda bu kez doğal hukuk kutsallığına bürünerek özünü koruduğu kanısındadır (2017: 255-6). Kralın politik bedeninde cisimleşen Tanrısal istenç, hem iktidarın hem de yasaların meşruiyet kaynağıdır (Arendt, 2017: 208).

Şiddet yoluyla kurulan, cebirle korunan Tanrı istencine dayanan egemenlik anlayışı, siyaseti dar bir grubun hatta tek bir kişinin sınırlandırılmaz iradesine bırakır. Batı siyasal düşünce geleneğinde mitler, meseller, felsefi söylemler de desteklenen kadir-i mutlak devlet anlayışı gücünü korumuştur. Thomas Hobbes'tan, Jean Bodin'e ve Niccolo Machiavelli'ye kadar modern dönemin teorisyenleri, klasik egemenlik söyleminin meşruiyet zeminini inşa ederler. Arendt ise mutlak iktidar ve egemenliği, tiranlıkla eş tutar. Zira Antik dönemden beri süregelen anlamıyla tiranlığın özünde, iktidarın şiddet yoluyla ele geçirilmesi ve sorgusuz sualsiz tek kişiye teslimiyeti söz konusudur (Arendt, 2012:144; 2017: 169). Arendt'in tiranlığa yaklaştırdığı Avrupa'nın güçlü monarşileri yine de Yeni Kıta'daki eşitlikçi toplumsal devrimin siyasal sonuçlarından etkilenir. Eski Kıta'da yerleşik/köklü siyasal üst yapı hüküm sürse de, onu taşıyan toplumsal ve ekonomik düzen çalkalanmaktadır.

Tocqueville'in çözümlenmeleri eşliğinde Amerika ve Fransa'daki toplumsal değişimin yönüne projeksiyon tutulabilir. Tocqueville tarihsel bir zorunluluk gibi gelip çatan toplumsal eşitlik yönündeki talebin siyasal karşılığı olan temsili demokrasi mekanizmalarını inceler. Tocqueville, Amerikan toplum ve siyasetindeki dönüşümünün merkezine Devrim ve Anayasa yapım sürecini yerleştirmiş. Arendt ise egemenlik karşıtı teorisiyle, cebirden arındırılmış politika ve özgürlük için denkler arası bir girişimin başlangıcı olarak gördüğü devrim fenomenine yönelir. Denkler arası bir politik moment yaratan

devrimler, etkin katılım ve çoğulluk arz eden bir girişimle yeni bir hukuki ve politik başlangıcın ilk adımı sayılabilir. Bu bağlam içinde Arendt, yeni siyasal düzeni kuran Kurucu Babaların zihniyetini, felsefesini ve kurucu metinlerin inşa ettiği düzenle Amerikan Devrimi'ni Fransız Devrimi'yle karşılaştırmaktadır. Tocqueville'in metinleriyle iki toplumdaki değişimin toplumsal ve yönetsel yönü, Arendt'in yaklaşımıyla da devrim fenomeninin özgürlükçü ve katılımcı bir kurucu eyleme dönüşme kapasitesi ortaya konabilir.

Amerikan Devrimi Deneyimi ya da Egemenlik Karşıtı Bir Siyaset

Tocqueville'in yeni ve beklenmedik bir olgu olarak nitelendirdiği eşitlikçi toplumsal ilişkiler, Amerika'da yeni duruma uygun bir hukuki siyasal sistem inşa etmiştir. Fırsat eşitliği devlet karşısında bireyleri eşit haklara sahip kılmak için, kamusal alana katılımı artırmaktadır (Tocqueville, 206: 128-9). Bundan ötürü Amerika, yüzyıllardır İngiltere ve Fransa gibi Kıta Avrupası'nda hüküm süren monarşi yerine halk egemenliği rejimi olan cumhuriyeti yurttaşlarına özgürlük veren değer ve kurumlarıyla birlikte kurmayı başarmış görünmektedir. Nitekim sosyolojik olarak Amerikan toplumu Eski Kıta'dan, siyasal olarak da Cumhuriyet idaresi, zihinlerde ve geçmişte kalmış Antik cumhuriyetlerden farklıdır.

Öncelikle Yeni Kıta ile Eski Kıta arasındaki sosyolojik/toplumsal farklılıklara değinmek yerinde olabilir. Tepede monarkın olduğu hiyerarşik tabakalar düzeni, Kıta Avrupası'nda toplumsal/kültürel, ekonomik ve siyasal olarak etkinliğini yüzyıllardır korumaktadır. Kır ya da kent fark etmeksizin uyruklar, öncelikle ait oldukları feodal aristokratik düzenin buyruk ve işleyişine tabiidir. Benzer bir düzen, Yeni Kıta olarak nitelendirilen Amerika'da da uygulanmaya çalışılmıştır. Amerika'yı sömürgesi olarak gören İngiliz Kralı ve Parlamentosu, İngiltere'deki düzenin bir benzerini orada da kurmayı dener. Tocqueville'in de belirttiği gibi Hudson Nehri'nin doğusunda eşitlik durumunun yaygın olmasına rağmen güney batısında yer alan kolonilerin çoğuna İngiliz toprak sahipleri Eski Kıta'ya özgü aristokratik değerlerle birlikte göçmüştür (2015:94 vd.). İngiliz Kralı'nın desteklediği bir takım baron ve kontlara bağışladığı topraklara rağmen yine de tanınan imtiyazlar Kıta Avrupası'ndaki kadar köklü değildir. İspanyolların öncülüğünde Meksika ve Peru gibi Kıta'nın güneyinde uygulamaya konulan sömürgeci planı tekrar etmeye girişen İngilizler, Kuzey Amerika'da aynı neticeyi alamaz (Acemoğlu, 2013: 28). Diğer pek çok ülke insanının yanında Yeni Kıta'nın ilk yerleşimcileri arasında bir takım sözleşmelerle kurulmuş şirket ve komünler/topluluklar da yer alır. 16. ve 17. yüzyıla gelindiğinde Amerika'nın kuzeyinde herhangi bir koloninin

ekonomik bakımdan varlığını şiddet ve cebirle sürdürmesi olanaksız hale gelir. Şirketlerin yatırımlarının karşılıklarını alabilmeleri için yerliler ile Kıta'ya gelen yerleşimcileri zor kullanma araçlarının dışındaki yollarla çalıştırmaya ikna etmeleri gerekmektedir. Başlangıçta şirketler çalışanlarını/işçilerini oldukça kötü şartlarda çalıştırsalar da zamanla her bir erkek yerleşimciye 50 akre (200 dönümlük) toprak vermek şartıyla çalıştırabilirler (Acemoğlu, 2013: 31). Sonrasında bu teşvikleri, aile üyelerini kapsayacak şekilde artmıştır.

Amerika'da iki üçbin kişinin yaşadığı yerlerde dahi oluşan kasaba yönetimleri/meclislerinde (*township*) yerleşimciler, kısa görev süreleri için belirledikleri seçilmiş adamlar (*select-men*) aracılığıyla kendi kendilerini yönetme pratiği oluşturur (Tocqueville, 2015: 113-14). Yerelde katılımın etkin olduğu bu en küçük yapı, yerleşimciler arasında yöneten yönetilen ayrımının belirginleşmediği, karşılıklı söz vermelerle uzlaşımın kurulduğu bir toplumsal ve siyasal düzen inşa eder. Tocqueville Kıta Avrupası'ndan farklı olarak Yeni Kıta'da sınıf ve mevki ayrımının izlerinin dahi kalmadığı, aristokrasinin en küçük tohumunun bile yer edinmediğini dile getirir (2015: 94, 122). Etkin katılımı esas kılan federal ilke, Birlik kurulmadan önce var olan güçlü bir temele sahiptir. Her birinin bir valisi, erkek arazi sahiplerinin üyesi olduğu bir meclisi vardır. 1720 yılına gelindiğinde 13 koloninin tümü benzer idari yapıya sahiptir (Acemoğlu, 2013: 33).

Amerika'daki yeni toplumsal düzen ve örgütlenme, kendisine uygun bir siyasal-hukuki düzeni getirmektedir. Tocqueville'in ifadesiyle eşitlik, siyasal dünyaya da nüfuz etmektedir (2015:102). Bağımsızlık Savaşı ve devamındaki Birlik sürecinde eşgüdüm içinde olan koloniler, federal bağlarla birbirilerine bağlanarak geçmişte ait arkaik bir idare sayılan Cumhuriyet rejimini tedavüle sokar. Amerika'da kurulan Cumhuriyet, hem toplumsal/sosyolojik hem de siyasal bakımdan Antikite'ye özgü cumhuriyet yönetimine sahip şehir devletleriyle Avrupa'daki aristokratik niteliği yüksek şehir cumhuriyetlerinden ayrılır. Toplumsal/sosyolojik açıdan bakıldığında Amerika'da cumhuriyet yönetimini kuran toplum homojen ve nüfus bakımından az değildir. Şehir devletlerindeki gibi ekonomik faaliyetlerinde geçimlik düzeyde tutulması mümkün değildir. Yeni Kıta'da homojenlik yerine çoğulluğun, geçimlik ekonomi yerine gelişkin (tarımsal) üretim ve ticaret kapasitesiyle zenginliğin önemli olduğu toplumsal ekonomik bir düzen kurulmuştur. Yine de Yeni Kıta'da bireysel menfaatler kamusal ruhu boğmamakta aksine kamusal alanda etkin bir katılım sağlanmaktadır. Amerika'daki demokratik toplum modelinde belirleyici olan erdem değil bireysel menfaatlerdir (Yetiş, 2013: 233). Tocqueville, bir yurttaşın kendi çıkarına olduğu kadar yaşadığı ülkenin çıkarlarına da bağlı olduğunu söyler (2015: 159). Arendt'e göre ise kendi mutluluğu için

çaba gösteren özbenlikle, kamunun esenliği için çalışan irade arasında var olduğu iddia edilen çatışma Yeni Kıta'da bir uzlaşma kültürüyle içselleşir, çünkü yasaların egemenliği altında kendi iradelerine itaat ederler (2014: 106).

Başta yerelde olmak üzere ülke siyasetinin tüm katmanlarında katılım teşvik edilmektedir. Tocqueville Yeni Kıta'da bireylerin adeta kendisi ve ailesine duyduğu bencil hisse benzer şekilde devletle ilgilenmelerinin nedenini yerelden merkeze doğru inşa edilen siyasetle açıklar (2015:159). Komün üyelerinin yüksek memurları tayin etmeleri, vergi miktarına karar vermeleri vb. katılım pratikleri Fransa gibi bambaşka bir yönetsel pratikten gelen Tocqueville tarafından şaşkınlıkla karşılanır. İki toplumu yönetsel siyasal tutum açısından karşılaştıran Tocqueville, Avrupa'da bir hükümet denetçisi ya da belediye başkanı bir güç/iktidar olarak algılanırken Amerika'da bir kamu görevlisininin sadece bir takım haklardan ibaret bir görevli olarak görüldüğüne dikkat çeker. Tocqueville'e göre aradaki farklılığın nedeni Amerikalıların başka bir iradeye değil yalnızca yasa ve adalete itaat etmeleridir (2015: 159). Cumhuriyetçiliğin iki temel unsuru olan 'yasaların egemenliği' ile 'yurttaşların yönetimi' (Tunçel, 2008: 18) Yeni Kıta'da yerleşik haldedir. Tocqueville'e göre Amerika modeli, büyük bir devlet çatısı altında federal bağlarla birbirine bağlanmış cumhuriyet idaresinin iyi bir örneğidir (2015: 108, 252).

Tocqueville sıklıkla eşitlikçi yeni toplumsal düzenin Amerika'ya ve Amerikan toplumuna özgü bir şey olmadığını yineler (2015: 31). Uçsuz bucaksız toprakların olması, Yeni Kıta'daki yerleşimcilerin dini, kültürel ve demografik niteliği, toplumsal düzen içinde işleyen gelenekler ve yasalar gibi pek çok faktör, Amerika'yı öncü yapmaya yetmiştir. Arendt ise Tocqueville'in de sunduğu sosyolojik birikime katkı yapar biçimde, Amerika'daki başlangıç sorununa yani kurucu eylemi oluşturan Bağımsızlık Savaşı sonrası birleşmeye ve anayasa sürecine odaklanan bir çözümleme sunar.

Tocqueville gibi Arendt de Amerika'daki kurucu eylem ekseninde yereldeki/komündeki etkin katılıma dikkat çeker. Komün deneyimi dışında bir siyasal pratik olmadığına göre başlangıçta toplum üyelerinin ortak yaşama iradesinin temellerine inmek gerekmektedir. Arendt'in gözünden Amerikan toplumu, kömünlerde çoğulluk halini yerleştirebilmiştir. Çoğullukla Arendt'in ifade ettiği şey, en doğal birlik olan komünler başta olmak üzere toplulukların her bir üyesinin içinde bulunduğu konumdan hareketle sahip olduğu kanaatleri dile getirebildiği, ikna ve karşılıklı söz vermelerle anlaşabildiği bir kamusal haldir (Berktaş, 2016: 56-7). Çoğulluğu ve dolayısıyla özgürlüğü, karşılıklı sözlerle yapılan sözleşmelerin koruduğu bir kamusal alan yaşatabilir (Sezer, 2012: 22). Öte yandan Arendt Amerika'da Birlik'ten önce kolonilerde

siyasal ve hukuki düzeni kuran 'eylem'e dikkat çeker. İnsani etkinliğin üç hâlinde biri olan eylem, emek ve işten farklı olarak siyasete dolayısıyla özgürlüğe içkindir. Emek ve iş kategorileri, biyolojik gereksinimlere bağlı olarak bireylerin hayatta kalma mücadelelerinde yerine getirmek zorunda kaldıkları alana aittir (Arendt, 2018b: 35-6). Eylem, doğrudan insanlar arasında geçen yegane etkinlik olarak kamusal alandaki çoğulluğu inşa etme imkanı sunar. Arendt'e göre siyaset ve siyasal yapılar, herkesi ve herşeyi kuşatacak hakikat (*episteme*) yerine bireylerin kanaatlerinin (*doxa*) sonucu olan söz ve eylemle kurulur. Arendt'in egemenlik karşıtı siyaset kavrayışı, özgürlük kuran eylemi devrimle inşa eder (Demirkent, 2017: 63-4; Türk, 2018: 185). Amerikan Devrimi deneyimi Arendt için şiddet ve cebirle meşrulaştırılan egemenliğin karşısında söz, eylem ve çoğulluk içinde kurulabilecek bir başlangıcın var olduğunu gösteren iyi bir örnek/model teşkil eder. En azından başlangıçta Amerikan Devrimi ve anayasa yapma sürecindeki komün duyarlılığı ve federal ilke vasıtasıyla mutlakiyetçi bir iktidar yerine meclisler yoluyla katılımın daima açık ve şeffaf kanallarla gerçekleştiği, sözlerle uzlaşıya varılan bir hukuki başlangıç gerçekleşebilmiştir (Wellmer, 1999: 208).

Birlik kurulmadan önce Yeni Kıta'daki her bir kolonideki yerleşimcilerin elde ettikleri kazanımlar bir bölgeden diğerine transfer edilmektedir. Sözcüleri Kuzey kolonilerinin birinde elde edilen bir siyasal hak, diğerlerine de rehber olmaktadır. Arendt bu durumu Roma Uygarlığı'nın da temeli olan Roma şehrinin birden çok defa farklı yerlerde kurularak çoğaltılmasına benzetir. Roma İmparatorluğu'nda Roma şehri toplumsal ve kültürel olarak önde olduğu kadar hukuki ve siyasal kurumlarıyla da kökleşmiş bir düzene sahiptir. Romalılar hukuki, yönetsel ve siyasal usulleriyle Roma şehrini, İmparatorluğun sınırları içinde birden çok kez kurmuşlardır. Halihazırda Latince'deki '*auctoritas*', otorite kavramıyla birlikte çoğaltmak/artırmak anlamındaki '*eugene*' fiilini de içermektedir. Arendt'e göre otorite ya da otorite sahiplerinin çoğalttığı şey, bu kuruluştur (2012: 167). Dolayısıyla her seferinde en baştan bir hukuki ve siyasal düzen inşası yerine, temelleri daha önceki kuşaklarca atılmış olan kuruluş, çoğaltılarak/artırılarak gerçekleşmektedir.

Amerika'daki kurucu eyleme öncülük eden devrimci kurucu atalar, Romalı yönetim ve siyasi adetleri Amerika'ya özgü hale getirerek, Cumhuriyet'e işlerlik kazandırmışlardır. Avrupa monarşilerindeki gibi kadir-i mutlak bir iktidardan ziyade yereldeki/komündeki yönetsel siyasal pratikleri Birliğin merkezine taşımayı tercih etmişlerdir. Nasıl Roma şehri Roma İmparatorluğu'nun leitmotifiyse (leitmotive), komün yönetimi de tekrar edilerek çoğaltılarak Amerikan Birlik ve Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmuştur. Komün yönetimine ait pratik ve usuller, demokrasiden sapma olasılığının

doğduğu olağanüstü koşullarda Amerikan Cumhuriyeti için geri dönerek bakılabilecek, çoğulcu ve katılımcı esasları gösteren bir tür siyasal kök hücre görevi ifa etmektedir.

Şüphesiz Amerika'daki kurucu eylem ve değerler eksiksiz ve pürüzsüz değildir. Özünde barındırdığı tüm çelişki ve çatışmalara rağmen Arendt'in nazırında Amerikan kurucu eylemi Antik özgürlükler olarak adlandırdığı etkin katılım ve çoğulluk unsurlarıyla, söz ve eylemle kurulan bir yönetim kurmayı başaran tek örnektir. Bağımsızlık Savaşı ile iç savaş yılları gibi olağanüstü koşullarda bile kolonilerin gücü azalmamıştır. Benzer şekilde zor olsa da kurucu eylemin en önemli adımı olan anayasa yapım sürecinde de söz, eylem ve çoğulluk hali korunmuştur. Arendt bu sürecin, tıpkı Fransa'daki gibi, Amerika'da da mutlakiyetçiği tetikleyebilme gücünü dile getirir (2017: 245). Bu nedenle Amerika'daki kurucu eylemin niteliği daha yakından ele alınmalıdır.

Arendt'in yurttaşların katılımını sınırlayan, mutlakiyetçi egemenlik eleştirisine açtığı gediği 'otorite' kavramıyla genişletmek mümkündür. Arendt *Devrim Üzerine*'nin tamamlayıcısı niteliğindeki makalelerinden derlenen *Şiddet Üzerine* adlı kitabında kimi zaman birbirinin yerine kullanılarak iç içe geçen şiddet (*violence*), kuvvet (*strength*), güç (*force*), iktidar (*power*) ile otorite (*authority*) kavramlarını yeniden tarif etmeye girişir. Arendt'e göre içlerinde en muğlak ve bu nedenle de karıştırılmaya en müsait olanı otoritedir. Otorite, baskı ya da iknaya gerek olmaksızın itaat gerektirmesi bakımından diğerlerinden ayrılır (2018a: 55). Siyaset gibi toplumun tüm üyelerini ilgilendiren geniş bir sahadaki otorite, ya kişinin kendisinin de dahil olduğu karar mekanizmalarına katılımıyla gerçekleşir ve/veya zamanın filtresinden geçerek istikrar kazanmış hakkaniyetli yasalarla sağlanabilir.

Arendt otoriteyi kuvvet, güç ve iktidar kavramından uzaklaştırarak yasalara yakınlaştırır. Otorite, savaşçının ya da muzaffer olanın dayatmasına değil, toplumun üyelerinin kanaatleriyle biçimlendirdikleri temel bir yasa yapma sürecine hizmet etmelidir. Bu bağlamda Amerika'daki kurucu eylem, üyelerinin karşılıklı söz verme yoluyla kendilerini bağladıkları yasaların egemenliğidir. Arendt'e göre Amerika'daki kurucu eylemin özgün yanı iktidarı halka, yasaların kaynağını ise başlangıçtaki söz ve eylemden türeyen yasalara yani hukuka vermesinden ileri gelir (2017:209). Yasaların kaynağı doğrudan halk ya da halkı temsilen ortaya çıkan genel irade değil, yine yurttaşların dahil olduğu bir uzlaşmanın/anlaşmanın sonucu olan anayasadır (Sezer, 2012: 20). Öte yandan modern çağın gereği olarak iktidarın kaynağı doğrudan halktır. İktidarın tek kişide olduğu monarşiler gibi erk birleşiminin halk egemenliği rejimlerinde de olabilme tehlikesine karşı Amerikan deneyimi, sorunu erken

teşhis ederek önlemini baştan almış gözükmektedir. Yasaların monarkın istencine dayanması nasıl keyfi ve sınırsız bir yönetime yol açıyorsa, aynı tehdit cumhuriyet yönetimi için de söz konusudur.

Diğer devrimci girişimlerde olduğu gibi Amerika için de mutlakiyetçi bir iktidar tehdidi kalıcı biçimde savuşturulamamıştır. Arendt'e göre bu söz vermeler yeterli değildir. Amerika'daki Cumhuriyet'in sürekliliği için mevcut yasaların da kaynağı olan anayasaya ihtiyaç vardır (2017: 254, 209). Arendt anayasacılığı dar bir çevrecede yalnızca iktidarın sınırlandırılması girişimi olarak değerlendirmez. Erkların sınırlandırılması gibi bir işleyle kapsamı dar tutulan bir anayasa anlayışı bireyleri yönetime karşı koruyabilir ancak yönetime katılmanın önünü açmadığı için eksiktir (Arendt, 2017: 188, 195). Mevcut yasaların meşruiyet kaynağı olan anayasa, toplum üyelerinin karşılıklı mutabakatını temellendiren bir özgürlük anlayışına sahip olmalıdır (Christadoulas & Schaap, 2012:109; Wilkonson, 2012: 43). Mülkiyet haklarını güvence altına almakla yetinmeyen Amerikan anayasa geleneği, Arendt'e göre etkin katılım, çoğulculuk ve öz yönetim gibi Antik değerlerin de koruyucusudur. Arendt Amerikan Anayasası ile Fransız İnsan ve Yurtaş Hakları Bildirgesi'nin Antikiteye ait özgürlükleri geri çağırılmalarının önemine dikkat çeker. Zira mutlak monarşinin geriletilmesi girişimi olan devrimci hareketler, İngiltere'de de gerçekleşmişti. Arendt'in nazarında onlar, İngiltere'de bütünüyle özgürlük kurma eyleminden ziyade mülkiyet haklarıyla sınırlandırılmış bir özgürlük mücadelesi olarak yalnızca mülk sahibi İngilizleri kapsamaktaydı. Monarkın gücünü sınırlandırmasına rağmen Arendt İngiltere'deki anayasal gelişmeleri yeterli görmez. İngiltere'ye karşı Amerikan ve Fransız Devrimleri ve bu ülkelerdeki anayasal gelişmeler, "Antik özgürlükleri" geri kazanma girişimidir (Arendt, 2017:242). Oysa Amerikan ve Fransız Devrimi'nde mülkiyetle özdeşleştirilmeyen özgürlükler, (servet sahibi) bir kesimi değil, toplumun tüm üyelerinin de etkin katılımını sağlamaya davet etmektedir.

Amerikan Anayasası, bir yönetimin/grubun dayatmasıyla değil, Hak Bildirgeleri'nin de dahil olduğu uzun bir müzakere süreci sonunda son halini almıştır. Bu bağlamda anayasa, bir tür özgürlük kurma eylemi olarak halkın öz yönetim deneyiminin ürünüdür. Mevcut sözleşmelere ve anlaşmalara dayanılarak hazırlanan Amerikan Anayasası en baştan yeni bir şey kurmak yerine halihazırda var olan siyasi teşekkülü tesciller ve yasalaştırır (Arendt, 2012: 192). Amerika'daki kurucu eylemi diğer ülkelerde var olan devrim sonrasındaki anayasal gelişmelere göre özgürlükçü bir deneyim olarak değerlendiren Arendt'e itirazlar da gelir. Söz konusu itiraz ve eleştirilerin bir kısmı tarihci olmayan Arendt'in Amerika'daki Devrim ve kurucu eyleme ilişkin bilgisinin sınırlı ve/veya sınırlı bir seçicilik içerdiği yönündedir. Söz gelimi Disch,

Amerikan Devrim sürecinde karşılıklı söz vermelerin süreklilik arz etmediğini, söz vermelerden doğan siyasal otoritenin kısa ömürlü olduğunu vurgulayarak 'konsensüs masalı'nın geçerli olmadığını belirtir (2011: 354-5). Arendt Amerika'ya giden ilk yerleşimcilere referansla dile getirilen Mayflower Antlaşması'nı² "Tanrı'nın huzurunda ve birbirilerine karşı" verilen sözlerin gücüyle ayakta kalan bir girişim olarak Amerika'da uzlaşmaya dayalı konsensus yönetiminin özüne ait bir model olarak anmaktadır (2017: 223). Disch ise eski dünyadan kopuşu simgeleyen bir kurgu/anlatı olduğunu vurguladığı Mayflower Antlaşması'nı Amerika'da lider olmaya aday kişilerin kendilerine ait bir kilise kurma ve cemaati bir arada tutma girişimi olarak yorumlamaktadır (2011: 354). Arendt için Amerikan Anayasası'na ve Cumhuriyet'in özüne ilişkin etkin bir katılımı simgeleyen uzlaşma metni, her ne kadar Disch için farklı siyasal emellerin aracı olsa da, kuruluş ruhunu simgelemektedir.

Amerikan Anayasası ile kurulan demokratik düzen, Arendt'e göre, ardından gelen diğer pek çok anayasal süreç ve hareketlere bakılarak test edilebilir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da sayıları hızla artan anayasa metinleri büyük ölçüde Amerikan ve Fransız anayasalarından esinlenmiştir. Yine de Avrupa'daki monarşilerin çöküşünden 15 yıl sonrasında dahi Avrupa'daki devletlerin yarısından fazlası diktatörlük altında yaşamaktadırlar (Arendt, 2017: 192). Söylem olarak Amerikan Anayasası'na benzemekle birlikte söz konusu anayasalar, ne özgürlük kurabilmiş ne de uzun ömürlü olabilmıştır. Kusurun/sorunun anayasa metinlerinden ziyade onlara hayat veren toplumların zihniyeti, toplumda hakim ilişki biçimi ve pratikleriyle ilişkili olduğu ileri sürülebilir.

Fransa'da Devrim ya da Özgürlükçü Bir Kurucu Eylemin Önündeki Engeller

Demokratik toplumsal devrimin öncüsü Amerika ise, takipçileri de Kıta Avrupası ve Fransa'dır. Monarşi ve hiyererşik toplumsal tabakalar düzenine ait gelenekten gelen Fransa'da (ve Kıta Avrupası'nda) Yeni Kıta'dakine benzer

2 *Devrim Üzerine* adlı eserde Arendt'in sıklıkla referans verdiği Mayflower Antlaşması, İngiltere'den (1620) yola çıkan Kalvenist toplulukların İngiliz Kralı'na verdiği taahhüte uygun olarak Virginia Kolonisi'ne ait Virginia Şirketi'nin yetkisindeki kıyıya çıkmak yerine Kıta'nın kuzeyindeki Massachusetts'e varmalarıyla sonuçlanan girişimle anılan metindir. Antlaşma, Mayflower gemisindeki göçmenlerin Massachusetts'te karaya ayak basmadan önce kendi iradeleriyle aldıkları kararları uyacaklarını ifade ettikleri, karşılıklı söz vermelerle gerçekleşen mutabakattır. Arendt'in siyasal fikirlerine iz bırakan bu antlaşma henüz hiçbir meşruiyet zemini yokken, hiçkimse tarafından tasdik ve onay görmemişken, henüz hiçbir cebir kuvvetiyle desteklenmemişken, üyelerinin eylemleriyle ve karşılıklı sözlerle de iktidarın kurulabileceğini gösterdiği için önemlidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 222 vd.

demokratik eşitlikçi talepler, siyasal alanda doğrudan aynı etkileri doğurmaz. Tocqueville *Eski Rejim ve Devrim*'de ise Devrim öncesiyle sonrası arasında bir mukayese yapabilmek için 1789 öncesi sınıf meclisleri ile taşra meclislerine ait tutanaklardaki kayıtların bilgilerini kullacak kadar ayrıntılı ve titiz bir çalışma izler (2004: 35). Tocqueville, Devrim'den önce hiyerarşik tabakalar düzeninde bir çözümlenin başladığı tespitinde bulunur.

Amerika'daki kadar yumuşak bir geçişle olmasa da Fransa'da da feodal aristokratik toplumun imtiyazlı, hiyerarşik düzeni sona ermektedir. İlk etapta iktisadi çıkarlarını doğrudan olumsuz etkileyecek bir durum teşkil etmemekle birlikte aristokrasinin yüzyıllardır bir sonraki nesile aktararak korudukları sınıfsal imtiyazları erimekte, monarşi yönetimindeki yönetsel-siyasal nüfuzları gerilemektedir. Aristokrasi, hiyerarşik yapı içinde monarkın elindeki iktidara etki ederek, onu yönlendiren hatta sınırlandıran bir güce sahipken, 18. yüzyılın sonuna doğru monarşi içindeki nüfuzunu kaybetmeye başlamıştır. Sözgelimi 16. yüzyılda soyluluk paha biçilmez bir değere sahipken, 18. yüzyılda soyluluk parayla satın alınır hale gelir (Tocqueville, 2015:37). Bu noktada Montesquieu'nun monarkın elindeki erki sınırlandıran ara tabakaların rolüne çektiği dikkati, onlar olmaksızın monarşinin despotizme döneceği yönündeki uyarıları hatırlanmalıdır (2019:21). Öte yandan Devrim öncesi Fransa'nında imtiyazlı tabakalar erirken, siyasal yönetim içinde öne çıkan Amerika'daki gibi yerellik/halk ve yerelin/halkın talepleri değildir. İktidarını güçlendiren, monark ve onun idaresindeki merkezi yönetimdir. Fransa'da yükselen siyasal eğilim, Tocqueville'in tespitiyle idari merkezîyetçiliktir. Tocqueville, ikiye ayırdığı merkezîyetçilik kavrayışında dış ilişkiler ile genel yasalar gibi herkesi ilgilendiren konuların idaresini siyasi merkezîyetçilik, buna karşın yereli/komünü ilgilendiren vergi toplama, yerel yönetim, bayındırlık gibi sahalarda yine tek yetkinin merkezi hükümete verilmesini idari merkezîyetçilik olarak adlandırır (2015: 147). 14. Louis döneminde Fransa, tasavvur edilebilecek en büyük merkezîleşmeyi yaratmaktadır (Tocqueville, 2015: 149). Monark, yerel düzeydeki kamusal işlerin yürütülmesini (bilhassa akçeli işler olan vergi toplanması gibi) doğrudan kendisine bağlayarak gücünü arttırmaktadır.

Krallığın merkezine yerleşmiş tek bir gövde; hemen hemen bütün işlerini yöneten aynı bakan, her taşra vilayetinde bütün ayrıntılarına kadar yöneten tek memur, kamu idaresini ilgilendiren olaylarda yargı yetkisini kullanan ve bütün memurları koruyan olağanüstü mahkemeler. Bu bildiğimiz merkezîleşme değilse nedir? (Tocqueville, 2004: 121)

Tocqueville, yukarıdaki ifadesindeki gibi, idari merkezîyetçiliğin taşlarını döşeyen bu kurumların nasıl olur da feodal toplumun yıkıntıları arasından

çıkabildiğini sorar. Zira Devrim'den önce yereli ilgilendiren meselelerde yetki, Kral ve ona bağlı Konseyi'ne aittir. Fransa'nın tamamı Paris'ten, Kral idaresindeki Krallık Konseyi tarafından yönetilmektedir. Tocqueville'in yerinde ifadesiyle, Devrim eskiyi/eski rejimi kovmamış ama yerine başkalarını koymak suretiyle onu uzaklaştırmıştı (2004: 122).

1789 öncesi Fransa'da (idari) merkeziyetçilik, hem aristokratik sınıfın erimesi hem de yereldeki geleneksel kurumların ortadan kalkması pahasına güçlenerek genişlemişti. Bu uğurda ortak yaşama ait kamusal meselelerde Kral'a görüş bildiren Genel Meclisi (Etats Généraux) toplantıya çağrılmıyor, Kral adına şehirlerde yargı yetkisi kullanan taşra meclisleri işlevsiz hale getiriliyordu. Hobsbawm'un da belirttiği gibi mutlakiyetçi monarşi, aritokrasiyi siyasal bağımsızlık ve sorumluluktan yoksun bıraktığı gibi geleneksel meclisler gibi köklü temsili kurumları da büyük ölçüde budamaktaydı (2016:66). Merkezdeki iktidar gücünün artmasına bağlı olarak yerel düzeydeki kurumlar, sahip oldukları yetkileri siyasal merkeze aktarmak zorunda kalmışlardı (Yetiş, 2006: 289). Fransa'daki idari merkeziyetçilik, siyasal erki tek başına elinde tutmaya devam etmek isteyen Kral'a bu yolun kapılarını aralamaktaydı. Bu siyasal düzene meşruiyet kazandırarak onu sürekli kılacak unsurlardan biri de Krallık bünyesinden çıkan genel yasalardı. Tocqueville'e göre 200 yıl öncesinde böylesi bir yasallık düşüncesinin izleri bulunmazken, 18. yüzyılda ülkenin her köşesinde aynı şekilde uygulanan krallık fetvaları ve bildirileri ile konsey kararları çoğalmıştır (2006: 146).

Fransa'da yönetim, despotik rejimlerde olduğu gibi toplumsal tabakaları törpüleyerek, geleneksel parlamento ve yerel temsil kurumlarını fiilen ortadan kaldırarak monark karşısında halkın tümünü hiçlikte ve esarete eşitleyen bir görünüm sunuyordu (Montesqueiu, 2019: 33 vd.). Merkezileşmiş mutlak iktidar karşısında halkı sessiz yığınlara dönüştüren mekanizma, iki yönlü işlemekteydi. İlk, aristokratik düzenin kurumları sayılan şehirde lonca düzeni, kırsalda feodal yapı ortadan kalkmıştı. Tocqueville Devrim öncesi bilhassa Fransa'nın batısında feodal düzenin terk edildiğini, toprak ve malların parçalanmaması için uygulanan en büyük oğul hakkına büyük ölçüde son verildiğini, geçmişe kıyasla verimli toprakların paylaşımında eşitliğin daha çok gözetildiğini belirtir (2004: 79-80). Söz konusu değişiklikler görünürde feodal bağlardan kurtararak kendi topraklarını ekip biçme yönünde bir olumlu sonuç doğursa da köylüler ağır vergilere maruz kaldıklarından ekonomik sorunları devam ediyordu (Tocqueville, 2004: 202). Fransa siyasal olarak olmasa da fiilen tabakalar toplumu olmaktan çıkmaktaydı. Merkezileşmiş mutlak iktidar karşısında halkı sessiz yığınlara dönüştüren mekanizmanın ikinci yönü, merkezden gelen hükümlerle toplumsal düzen ve yaşantının

yukarıdan/merkezden belirlenmesidir. Yukarıdan müdahaleler, halkın yerel ancak ortak meselelerdeki girişim kapasitesini sönmümlendiren, kamusal duyarsızlığı artıran bir etkide bulunur (Yetiş, 2006: 284). Fransa'da halkın doğrudan kendisini ilgilendiren meselelerdeki kayıtsızlığını Tocqueville çarpıcı bir örnekle ifade eder: "Kendisine yönelik bu ilgisizlik öyle bir noktaya varır ki kendisi veya çocuklarının güvenliği tehlikeye girdiğinde bu tehlikeyi uzaklaştırmak yerine kollarını kavuşturur ve bütün ülkenin gelip kendisine yardım etmesini bekler" (2015: 157).

Tocqueville'in iddiasına göre Fransa'da devrim, devirmezden önce hükümeti yetkinleştiriyordu (2006:123). İki ülkedeki siyasal düzeni karşılaştıran Tocqueville'e göre Amerika'da Birlik ile eyaletler arasında paylaşılan egemenlik, Fransa'da tek ve bölünmezdir. Diğer yandan Amerika'da yürütme erki, temsil ettiği egemenlik gibi sınırlıyken, Fransa'da yürütme erki her yere nüfuz etmektedir (2015: 199). Amerika'da yasaları yapanlarla o yasaları uygulayan kişi yani başkan arasında net bir ayırım varken Fransa'da kral hem yasaları onaylayan hem de uygulayan kişidir (Tocqueville, 2015:199). Amerika'daki sistemden farklı olarak Kral hem yasama hem de yürütme erkinin tek sahibidir. Devrim öncesinde Kral'ın elinde toplanan erk artarken, toplumsal düzende değişim ivmelenmektedir. Tocqueville'in ifade ettiği gibi Amerika'da seçimler ve yasalar aracılığıyla kendini gösteren kamuoyuna karşı, Fransız halkının elindeki tek araç devrimlerdir (2015:201). Eski rejim toplumsal talep ve siyasal katılıma açık olmadığından toplumdaki basınç, sert ve şiddetli bir halk hareketi ve isyanıyla başlayan bir devrime meydan vermiştir. Toplumsal düzen ve işleyişteki radikal değişime paralel olarak 1789 Devrimi, mutlakiyetçi iktidarın bir bütün olarak halka ve halkın temsilcilerine geçmesiyle sonuçlanacak bir siyasal sürecin başlangıcıdır. Hiyerarşik aristokratik tabakalar düzeniyle birlikte mutlak monarşinin de sonunu getiren toplumsal ve siyasal talepler Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve anayasalarla hukuken tescillenmiştir.

Tocqueville'in Fransa'da devrim öncesi ve sonrasına ilişkin tespitleri Arendt'in devrim fenomeni ekseninde biçim verdiği özgürlük ve siyaset kavrayışıyla derinleştirilebilir. Arendt 1789'da başlayan Kral ile parlamento arasındaki çatışmanın bir yandan toplumsal tabakalar düzeninin ayrıcalıklarla kurulmuş bağlarını çözdüğünü, diğer yandan siyasal düzeni dağıttığını belirtir (2017: 243). Eski rejimin tüm kurumları süpürülmüştür. Eleştirel yaklaştığı doğal hukuk ile sözleşme kuramına ait kavramlar aracılığıyla Arendt, Fransa'da devrimin var olan her şeyi sıfırladığını ve Fransız ulusunu doğa durumuna soktuğunu iddia eder (2017:242). Sözleşmeciler filozofların aksine Arendt, Fransa'daki gibi bir doğa durumunu tek başına etkin bir katılımı sağlanacak mutabakatın başlangıcı olarak görmez. Zira Fransa'daki durum,

herşeyin yazılıp bozulduğu hiçbir ilkenin ömrünün olmadığı bir şiddet ve terör sarmalına gebe dir. Fiili olarak devam eden şiddet, Devrim önderlerince fikren de desteklenmiştir. Devrim teorisyenlerinden Siyes kurucu iktidar-kurulu iktidar ayrımıyla, devrim gibi bir başlangıçtaki hukuki ve siyasal boşluğun şiddetle doldurulmasına onay verir (Arendt, 2017: 247, Demirkent, 2017: 59-60). Arendt de savaş, darbe gibi devrimlerin de özünde taşıdığı şiddeti inkar ve red etmez (2017: 20). Ancak yine de kurucu eyleme eşlik eden şiddeti, özgürlükçü ve katılımcı bir başlangıç için tehdit sayar. İktidarın halktan gelmesine inanan Devrim önderleri, siyasal alanı kalabalığın doğal gücüne açarak, eski kral ve iktidarı gibi, onun altında ezilip yok olmuşlardır (Arendt, 2017: 244). Tocqueville Devrim'in başlangıcını geçmişteki herşeyin yıkılmasını istedikleri birinci evre olarak tarif eder (2016: 37). Devrim arkasındaki halk kitlelerinin gücüyle monarşinin büyük kurumlarını tahrip etmiştir.

Siyes'in kaleme aldığı *Tiers Etat Nedir?* adlı bildiriye göre halk "bir şey" (1951: 149) olmak istemektedir daha doğrusu artık "bir şey" olmalıdır. Amerika'dan esen rüzgarla desteklenen özgürlük havası bu ihtiyacı daha da körüklemektedir. Öte yandan Eski Rejim'in sembol ve kurumlarını yakıp yıkarken sahnenin önünde yer alan halkın gerçek manada kurucu eylemde yeri yoktur. Halk, büyük bir imge olarak kalmıştır. Kurucu eyleme dahil olabilecek toplumsal, siyasal ve kurumsal araçlara da sahip değildir. Sözgelimi yeni hukuki ve siyasal düzeni kalıcı hale getirecek anayasa yapımında halk yoktur. Sivil birliklere izin verilmediği, yerel temsilciliklerin kapatıldığı Devrim sürecinde 1791 Anayasası ne Kral tarafından kabul edilmiş ne de halk tarafından tayin ve tasdik edilmiştir (Arendt, 2017: 163). Amerika'daki yerel meclis sistemi gibi Fransa'da da Devrim'de seksiyon ve topluluklar tartışma, izah etme, bilgilenme ve fikir alışverişi bakımından her yurttaşa katılım olanağı sağlayan devrimci cumhuriyetçi müesseseler (Sezer, 2012: 31) olmakla birlikte, Meclis'te hakimiyet kuran Jakoben hükümet, bu sivil oluşumlarda halka kendi programını dinleterek, onu kendi programına biat etmeye zorlamış ve siyaseti tekelleştirmiştir (Arendt, 2017: 328, 330). Devrim sonrasında Fransa'nın her yanına yayılmış olan halk toplulukları yani komün seksiyonları, merkezileşmiş iktidarın karşısında kısa ömürlü olmuştur.

Fransa'da siyasal yapı, halk topluluklarından gelen Arendt'in öz yönetim deneyimi olarak adlandırdığı konsey sisteminin çoğulluk içindeki etkin katılımın serpilmesine müsaade etmemektedir. Komünün gücünü merkeze taşıyacak konsey sistemi sönük bir girişim olarak kalmaktadır. Fransa'da tüm yurttaşları tek bir kişide bütünleştiren Rousseaucu halk egemenliği pratiğinden parti hegemonyası ve çoğunlukçu parlamenter sistem güçlenerek çıkmıştır. Antikite'den gelen bağlamını değiştirmeksizin demokrasiyi, yurttaşların

çoğunluğunun azınlığı ezilediği siyasal düzen olarak konumlandırılan Burke ise Fransa'da yönetimin Devrim'le "kaba, şeytani ve onursuz bir oligarşi kata-rına" kapıldığı fikrindedir (2016: 176). Ayrıcalıklı toplumsal tabakalar düzeni yerine soyut temel haklar üzerine inşa edilen yeni Cumhuriyet, Burke'e göre eşitlikçi bir topluma değil oligarşiye savrulmuştur. Üretim ve ticaretin asıl kaynağı olan kırsaldaki köylü ile şehirdeki zanaatkarlar yerine müsadere ve kağıt para basımıyla hareketlendirilmeye çalışılarak, oligarşinin hizmetine girmiş bir grup para simsarı, bono yöneticileri, spekülör ve avukattan teşekkül yeni bir kesim kazanç elde etmiştir (Burke, 2016: 268).

Arendt Fransa'da Devrim'in mutlak monarşiye karşı yapıldığının altını çizer. Amerikan Devrimi ile aralarındaki en açık fark, budur. 1789 öncesi gibi sonrasında da iktidarın ve yasaların kaynağı monarktan halka geçmekle birlikte ikisi de aynı ellerde toplanmıştır. Arendt'in de belirttiği gibi Devrim Siyes gibi aktörlerin öncülüğünde kral yerine bu kez halkı yasaların üstüne çıkarmaktan başka bir yenilik göstermemiştir (2017: 207). Kral bedeni ve şahsiyetiyle bütün iktidarın kaynağı, istenciyle bütün yasaların kaynağıysa, aynı şekilde ulus da iktidarın ve yasaların tek kaynağı haline getirilmiştir. Modern bir kurucu eylemde Arendt, iktidarın kaynağının halka ait olmasını destekler. Ancak ister tekil ister çoğunluk olsun, irade değişken bir doğaya sahip olduğu için öznel, mevcut yasaların kaynağı olamaz. Çağlara ve coğrafyaya göre çeşitlilik gösterecek de toplumlarda hüküm süren hukuk düzeni zamanın ve tecrübelerin filtresinden geçerek kazandığı istikrarla ayakta durur. Fransa'da mutlakiyetçi bir siyasal gelenekten gelen alışkanlıkla yeni halk egemenliği rejimi, anayasayı ve hukuk kurallarını şiddet ve cebir tekeli elinde tutarak yürürlükte tutabilmiştir. Mutlakiyetçi egemenlikten farklı olarak iktidarla yasa bu kez 'halk adına' yeryüzünde cisimleşmekte, aşkın/yüce bir egemenlik kurulmaktadır. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin VI. Maddesinde "yasa, genel istencin ifadesidir" gibi bir ifadenin oybirliğiyle kabul edildiği hatırlanmalıdır.

Tocqueville, Devrim'in ilk evresinde geçmişteki herşeyin yakılıp yıkılmak istendiğini söylemiştir. İkinci evrede ise bu kez geçmişte bırakılan şeylerin bir bölümünün getirildiği bir süreç başlar (Tocqueville, 2006: 37). Eski rejimden kopuşu temsil eden Devrim'in mutlakiyetçi bir iktidara saplanmasının başka bir ifadeyle çoğulcu özgür bir kurucu eylemi gerçekleştirilememesinin sonuçlarına da yer verilmelidir.

Arendt'in de dikkat çektiği gibi Fransız halkı adına yapılan 1789 Devrimi, ilk aşamanın ardından halkın geri çekildiği buna karşın "üstün varlık kültü"-nün (supreme being) öne çıktığı bir sürece girmiştir (Arendt, 2017: 245). Halk

egemenliği adına bir iktidar devri söz konusu olsa da, Devrim üstün varlık kültü yaratma peşindedir ve zamanla ona teslim olmaktadır. Yeninin inşasında henüz kurucuların dahi meşruiyetinin olmadığı bir durumda katılım, çoğulluk, söz ve uzlaşma olmaksızın anayasa gibi bir mutabakat metni yerine üstün bir varlık dolayımına başvurulur (Arendt, 2017: 248). Egemenliđinin gücünü Tanrı'dan alan monarkın yerini Devrim sonrası dönemde kaynağını 'halk'tan alan bir Robespierre alır. Amerika deneyimindeki üst norm konumundaki anayasa, Fransa'da lider kültüyle ikame edilmeye çalışılır.

Arendt'e göre Fransa'da yeni iktidar ve siyasal düzen şiddetle kurulmuş, terörle devam ettirilmiştir. Yine de Arendt 1789'da kadınların Versay Sarayı'na yürüşüyle başlayan 1791'de Eylül Katliamı'yla sonlanan halk ayaklanmasını Eski Rejim'in halkı sürüklediği sefalete duyulan tepkiye bağlarken, Cumhuriyetin özellikle 1793 ile 1795 arasında gerçekleşen çeşitli gruplar önderliğindeki korku ve terör dönemiyle karıştırılmaması taraftarıdır (2017: 128). Arendt, eski düzenin yıkılışı sürecindeki şiddeti mazur görürken, yeni rejimin kuruluşuna ve sonrasına eşlik eden terörü hedef alır. Zira Robespierre Jakoben Kulübü'nün parti birimleri aracılığıyla Fransız ulusunun bütününe kuşatma peşindedir (2017: 332). Fransa'da Cumhuriyet, yurttaşlarını yasaların egemenliği altında yaşamaktan mahrum kılarken, bir avuç kişinin keyfi yönetimine dönüşmüştür.

Eski rejim ekonomik olarak Fransız ulusunu sefalete iterken sınırlı bir kesimi zenginleştirmişti. Halkın başkaldırısının gerekçelerinden biri de ekonomiydi. Ekonomik hoşnutsuzluğun Devrim'in itici gücünü oluşturması, Arendt'e göre devrim sonrasındaki kurucu eylemi baltalayan bir unsurdur. Yoksulluđu ortadan kaldırmak gibi bir sorumluluğu yüklenen Devrim'in başarısızlıkla sonuçlandığı kanısındadır (2017: 76). Bu yaklaşımın ardında siyaset felsefesinin özünü teşkil eden emek ile işin eylemden ayrılması düşüncesi yer alır. Arendt insanın biyolojik zorunlulukları ile nesneyle kurduğu ilişkinin sahaları olan emek ile işi ayrı bir yere koyar (2018b: 137 vd). Her iki sahadaki etkinlikler, eylem gibi siyasete ve özgürlüğe ait bir etkinlikle karıştırılmamalıdır. Daha açık bir ifadeyle, zorunluluk alanına ait etkinlikler, siyasal alanı doğrudan belirlememelidir. Arendt, zorunluluklardan arınmış özgür bir siyaset alanı kurma peşindedir. Devrim gibi toplumsal ve siyasal hareketler, yoksulluğun kökünü kazıyacak sihirli bir el değildir, aksine yoksulluk içindeki halkın şiddetini körükleyebilir ve terör ateşini alevlendirebilir. Özgürlüđu kuran anayasa süreci söz ve uzlaşmanın platformu olması gerekirken, devrimin yoksulluk gibi toplumsal, ekonomik bir sorunun nihai çözüm yeri olarak görülmesi siyasal başlangıca zarar vermiştir (Arendt, 2017: 76 vd.).

Fransa'da Devrim, halkına yasaların egemenliği altında özgür bir yönetim vermemesine rağmen dünyanın geri kalanı için neredeyse evrensel bir model gibi görülmüştür. Arendt bu durumu şakınlıkla karşılar: "Bir faciayla sonlanmış olan Fransız Devrimi dünya tarihini yazarken, muzaffer bir başarıya imza atan Amerikan Devrimi yerel ölçekteki etkisini çok az aşan bir olay vasfında kalmıştır" (2017: 71). Monarşilerin zulmüne karşı verdikleri mücadelede Fransız Devrimi'ni örnek alan 20. yüzyıldaki devrimler, halkın sefalet ve yoksulluğundan gelen tepkisinden istifade ederek yeni tiranlıklar kurmuşlardır (Arendt, 2017: 144-5). Fransa'da devrim, onu takip eden devrimlere içeride terörü, dışarıda ise diğer devletlerle savaşa meyilli otoriter bir halk egemenliği modelini sunmuştur. Hobsbawn Fransa'da genç Cumhuriyet'in askere daha çok adam aldığı, halkın ihtiyaçlarını karneye bağlayarak savaş ekonomisi yürüttüğünü, fiilen asker-sivil ayrımının ortadan kalktığını belirtir (2016: 77). Keza Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi bir süre sonra içeride parti diktatörlüğünü tesis eden bir araca dönüşürken, dışarıda halihazırda süregelen savaşı körükleyen politikalar izlemiştir.

Çalışmanın son kısmında, Amerikan ve Fransız Devrimi dolayısıyla özgürlükçü bir kurucu eylemin imkanını tartışan Arendt'e sunulan eleştirilere yer vermek gerekmektedir. Devrim olgusu eksenindeki eleştirileri iki kategoride gruplandırmak mümkündür. İlki, başta *İnsanlık Durumu* başta olmak üzere eserlerinin pek çoğundaki düşüncelerle, *Devrim Üzerine*'deki özellikle de Amerikan Devrimi üzerine görüşleri arasındaki uyumsuzluğu öne süren eleştirilerdir. Bu bağlamda öne çıkan husus, klasik cumhuriyetçi siyasal düşüncenin önde gelen sözcülerinden olan Arendt'in Amerikan Devrimi'ni iyi bir başlangıç modeli olarak işaret etmesidir. Diğer bir eleştiri kanadı ise filozofun Fransız Devrimi ile ilgili tespitlerine katılmakla birlikte Amerikan toplumu ile anayasal sürece ilişkin tespitlerin tarihsel gerçeklerle uyuşmayan bir seçiciliğin üzerine kurulmuş fikirleri sorgulamaktadır. Sözelimi Robert Nisbet, Arendt'in Devrim öncesi Amerika'daki toplumsal ve ekonomik düzenin Kıta Avrupası'ndan farklı bir biçimde geliştiği tespitine katılmaz. Nisbet'e göre, Arendt'in aktardığının tersine, Amerika'da Avrupa'dakinden daha geniş topraklara sahip imtiyazlı baron ve kontlar vardır. Nisbet'e göre feodal düzeni yaşatan en önemli direklerden biri olan en büyük oğul hakkı, Amerika'da yalnızca iki kolonide kaldırılmıştır (1977: 67). Nisbet, bu anlamda Arendt'in Amerika'da Devrim öncesindeki toplumsal yapının gerçekliği yansıtmadığını belirtmekle birlikte Fransız Devrimi sürecine ilişkin görüşlerine katılır (1977: 68). Scheurman da Fransız Devrimi'ndeki yoksulluğun dehşetine takıntılı bir şekilde yer veren Arendt'in, Amerika'daki köleliği ise geçici bir uyarı şeklinde hafife almasını sorunlu bulur. Yüksek Mahkeme'nin

1850'lerde köleliğin kaldırılmasına engel olan ve siyahilerin siyasal haklarını yok sayan mahkeme kararlarını hatırlatarak, bunun geçici değil Arendt'in *Devrim Üzerine*'yi yazdığı döneme kadar uzayan çetrefilli bir mücadele süreci olduğunu dile getirir (Scheuerman, 1997: 156).

Farklı perspektiflerden de olsa yöneltilen eleştirilerin toplandığı havuz, Arendt'in Amerikan Devrimi ve sonrasındaki kuruluş sürecine ilişkin olumlu düşünceleridir. Arendt'in seçici bir tarih anlayışından hareketle düşüncelerini temellendirdiği yönündeki görüşlerin haklılık payı vardır. Scheuerman'ın öne çıkardığı gibi toplumun bir kesiminin hak mücadelesine geniş kapsamlı yer vermemesi, bugünden bakıldığında önermelerinin gücünü azaltmaktadır. Arendt *Devrim Üzerine*'de olduğu gibi *Totaliteriyenizmin Kaynakları* adlı çalışmasında da fikrilerini tarihsel olguları yorumlayarak inşa etmektedir. Fakat yalnızca olgular yoktur, derin ve zengin bir siyaset felsefesinden yola çıkmaktadır. Arendt ne Amerikan Devrimi'ne ne de Amerika Birleşik Devletleri'ne ilişkin mutlak bir üstünlük atfetmemektedir. Benzer tarihsel seçicilik içinde değerlendirme eleştirisi Tocqueville için de sunulabilir. Hatta Nispet'in Amerika'daki feodal kurumların varlığını sürdürdüğüne yönelik eleştiri Arendt'ten ziyade 19. yüzyıl düşünürü Tocqueville için daha keskin bir itiraz sayılabilir. Öte yandan Amerikan Devrimi üzerine düşüncelerinin düşünürün siyaset felsefesine zıt olduğu yönündeki eleştiriler, özellikle sol fikriyattan gelen yorumcu ve takipçilerince sıklıkla dile getirilmektedir. Oysa Arendt, hukuki siyasal kuruluş bağlamıyla sınırlandırdığı yaklaşımının uzun Avrupa tarihi içinde mutlak iktidar yanlısı egemenlikçi ana akım düşünceden ayrılan patikasının izlerini sürmektedir. Amerika'daki deneyimin daha önce gerçekleşenlerden farklılığına dikkat çekmektedir. Çalışmalarına bütünüyle bakıldığında gelişmiş diğer Batılı ülkeler gibi Amerika'nın da daha sonra kapitalist üretim ve siyasal rejim içinde yereldeki etkin katılımı zayıflatan parti sistemi ile bireyselleşmeye teslim olduğuna dair eleştirileri canlı bir şekilde durmaktadır.

Amerikan Devrimi ve Birliğin kuruluşu ekseninde dönen eleştirilerin Türkçe literatüre yansıyan kısmında iki yaklaşım benimsenmiş gibi görünmektedir. İlki bütünlüklü bir bakıştan Arendt'in siyasal kavrayışı ekseninde devrim fenomenini modern bir başlangıç ivmesi olarak kabul ederek ele alan ve tartışan çalışmalardır. Demirkent'in önce doktora tezi ardından kitap olarak basılan çalışması ile Duygu Türk'ün "Arendt, Devrim, Egemenlik: Önce Söz vardı" başlıklı makalesi bu perspektifi yansıtan çalışmalar arasında sayılabilir. Diğer bir yaklaşım ise tıpkı Fransız Devrimi gibi Amerikan Devrimi'nin de Arendt tarafından başarısızlık atfedildiğini öne sürerek, ikisini aynı kefeye koyan çalışmalarda yer bulmaktadır. Arendt'in "Politika ve Devrim" söyleşisini de Türkçeye kazandıran ve bu sahada çalışmaları bulunan Devrim Sezer

son tahlilde Fransız Devrimi gibi Amerikan Devrimi'nin de kamusal özgürlükleri diri/canlı tutacak toplumsal ve siyasal düzen kuramadığı, aşağıdan yukarıya doğru uzanan kon(federatif) örgütlenme modelini tamamen unutarak başarısızlıkla sonuçlandığı görüşünü öne çıkarır (2012: 29). Sezer, Arendt'in temsili demokrasilere yönelik oligarşik parti sistemi ile tüketim toplumu itirazlarını da hatırlatır (2012: 29). Arendtçi Cumhuriyet kuramı üzerine yazan İnce de Arendt'in nazarında Fransa'daki gibi Amerikan deneyiminin de başarısızlıkla sonuçlandığı değerlendirmesini yapar. İnce'ye göre Fransız Devrimi özgürlüğü apolitikleştirdiği, devleti genel refahın aracı haline getirdiği, Amerikan Devrimi ise negatif özgürlüklerden ibaret kaldığı için Arendt tarafından yenilgiye uğramış hareketler olarak görüldüğünü belirtir (2013: 301).

Sonuç

Tocqueville ile Arendt'in fikirleri, çoğunlukla liberalizm ile cumhuriyetçilik tartışmaları ekseninde yan yana getirilmektedir. Sözgelimi Llyod, Tocqueville gibi Arendt'i de özgürlükçü/liberal kanada yakınlaştırmaktadır. İkisini de bireyci materyalizmden uzak, ilerlemeci görüşü reddeden, çoğunlukçu demokrasinin karşısında, bireyi ve biricikliği yadsımayan, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü öne çıkaran, hukukun üstünlüğü doğrultusunda inşa edilmiş adem-i merkezietçi bir politik düzen yanlısı yeni bir tür liberal olarak anar (Llyod, 1995:36-37). Liberalizm ve Cumhuriyetçi siyasal felsefe doğrudan bu çalışmanın kapsamında yer almamakla birlikte devrimci hareketler ile kurulan halk egemenliği rejimleri ekseninde Tocqueville ile Arendt çizgisi, iki önerme ile belirginleştirilebilir. İlki, Tocqueville'in federatif ilke, Arendt'in ise etkin katılım ve çoğulluk kavramıyla birlikte andığı öz yönetim deneyimidir. İkincisi ise yasaların egemenliği altında yaşama vurgusudur. Hiçbir kişi ya da grubun yasaların üzerinde olmaması, siyasal erk sahiplerinin yasalarla sınırlandırılmasıdır. İki önermenin bileşimi Tocqueville'de demokratik cumhuriyete, Arendt'te ise Antikiteyle sınırlı kalmayan modern cumhuriyet düşüncesine çıkar.

İlkinden başlamak gerekirse, Tocqueville'in nazarında yerelde kamusal menfaatle çelişmeyen katılımcı ruh yani federatif ilke, Amerika'yı ılımlı bir cumhuriyete doğru harekete geçiren temel etmendir. Monarşi idaresindeki Fransa'da da kasaba meclisleri, tabakalar meclisi gibi geneleksel yönetim pratikleri ve mekanizmaları da mevcuttur. Ancak Devrim'den önce bu yapılar işlevsizleştirilerek fiilen lağvedilir. Devrim'in başlarında halk birlikleri şeklinde örgütlenen seksiyonlar ise yerelin söz ve taleplerini merkeze taşımak gibi demokratik bir katılımı sağlayacak potansiyele sahiptir. Fakat Devrim sonrası yeni düzende kendisini halkın tek sesi sayan Jakoben Kulüplerce bu yapılar

da ortadan kaldırılır. Gerek öncesinde gerekse Devrim'in ardından hız kesmeksizin devam eden eğilim, yerelin/halkın yerine merkezin/Krallığın/Partinin güçlendirilmesidir. Amerika'da gelişen, Fransa'da ise köreltilen federatif ilke, Arendtçi siyasette, konsey sistemiyle somutluk kazanır. Amerika'daki yerel meclisler, Fransa'da Devrim sürecindeki seksiyonlar, konseylerin karşılığıdır. Arendt'e göre çoğulluk ve etkin katılım Amerika'daki ve Fransa'daki kurucu eylem, antik özgürlükleri yeniden kazandırma potansiyelini taşıyordu. Oysa Fransa, başlarda öncü saydığı halkı daha sonra imgeye dönüştürerek, çoğunlukçu siyasal sistem ve hegomonik parti düzeni aracılığıyla halkı siyasetin dışına itmiştir.

İkinci bileşke ise yasaların egemenliğidir. Tocqueville Amerika'da yurttaşların yapımında kendi katkılarının olduğunu varsaydıkları yasalara uyma eğiliminin yüksekliğinden söz eder. Kıta Avrupası'ndaki olumsuz tecrübenin verdiği öğretici dersle Amerika'daki ilk yerleşimciler, aşkın bir gücün ve onun istencini elinde tutan bir monarkın yerine, kendi yasalarının egemenliği altında yaşamının yolunu seçmişlerdir. Sembolik bir anlamı olsa da Mayflower Antlaşması, karşılıklı olarak verilen sözlerden meşruiyetini alan katılımcı bir komün/topluluk inşasını temsil etmektedir. Yasa, başkasının öznel iradesine göre değişen buyruklar değil, geçmişle gelecek arasındaki bağı kuran, zamanın süzgecinden geçerek benimsenen kurallar bütünüdür. Arendt Amerika'daki kurucu eylemin bu niteliğini öne çıkarır. Amerika'da yasa yapma ile iktidarın kaynağı birbirinden ayrıldığı için siyasal olarak üstün gelenin ve/veya çoğunluğun değil karşılıklı söz verme yoluyla inşa edilen yasaların istikrarı önemlidir. Bu ayrım Fransa'da gözetilmediğinden güçlü/nüfuzlu olanın yasaları zaman içinde koşullara göre değişmiştir. İktidarla birlikte yasa yapma gücü çoğunluğa geçtiği için halk adına siyasal erki eline geçirenler, sınırsız ve keyfi bir yetkeyle donatılmıştır. Bu nedenle Fransa'da Cumhuriyet, otoriterleşerek, devlet eliyle şiddet ve töröre yol açmıştır. Fransa'da 1789'dan 1801'e kadar defalarca değişen hükümetlerle birlikte, siyasal rejim de değişmiş, her iktidar kendi kanunlarını dayatmıştır.

Tocqueville ile Arendt'in Amerikan ve Fransız Devrimleri eksenindeki toplumsal ve siyasal çözümlenmeleri, kurucu eylemin niteliği üzerine ufuk açıcı bir katkı sunmaktadır. Her iki düşünürün Amerikan ve Fransız toplumu ile siyasal düzenine ilişkin tespitleri Amerika'yı yüceltmek ya da Fransa'yı mahkum etmek gibi dar bir anlama sıkıştırılmamalıdır. Demokratik toplumların kurucu eylemine ilişkin fikirleri, modern toplumlara öğretici nitelikte bir bilinç yaratmaya vesile sayılabilir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve Robinson. J. (2013). *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* (çev. Faruk Rasim Velioğlu). İstanbul: Doğan Kitap.
- Arendt, H. (2018a). *Şiddet Üzerine* (çev. Bülent Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2018b). *İnsanlık Durumu* (çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2017). *Devrim Üzerine* (çev. Onur Eylül Kara). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2014). "Sivil İtaatsizlik". *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik*. (çev. Yakup Coşar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 79-121.
- Arendt, H. (2012). *Geçmişle Gelecek Arasında* (çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2009). "Politika ve Devrim Üzerine Düşünceler" (Söyleşi) *Baykuş Felsefe Dergisi* (çev. Devrim Sezer & Ünsal Doğan Başkır), S. 4, s. 87-109.
- Althusser L. (1987). *Politika ve Tarih* (çev. Alâeddin Şenel ve Ömür Sezgin). Ankara: V Yayınları.
- Berktaş, F. (2016). *Politikanın Çağrısı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Burke, E. (2016). *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* (çev. Okan Arslan). Ankara: Kadim Yayınları.
- Christodoulidis E. ve Schaap A. (2012). "Arendt's Constitutual Question" *Hannah Arendt and Law*. (Ed. Goldani and Mc Corkindale). Hart Publishing, s.101-117.
- Demirkent, D. (2017). *Bir Devlet İki Cumhuriyet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Disch, L. (2011). "How Could Hannah Arendt Glorify the American Revolution and Revile the French? Placing *on Revolution* in Historiography of American and French Revolutions" *European Journal of Political Theory*, 10(3), s. 350-371.
- Hobsbawm, E. (2016). *Devrim Çağı 1789-1848* (çev. Bahadır Sina Şener). Ankara: Dost Kitapevi.
- İnce, H. O. (2013). "Hannah Arendt: Özgürlükçü Bir Cumhuriyetçilik Kuramına Doğru". *Res Publica*. (Der. Armağan Öztürk) Ankara: Doğu-Batı Yayınları, s. 286-311.
- Llyod, M. (1995). "In Tocqueville's Shadow: Hannah Arendt's Liberal Republicanism" *The Review of Politics*, 57(1), s. 31-58.
- Montesquieu C. L. (2019). *Kanunların Ruhu Üzerine* (çev. Berna Günen). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nisbet, R. (1977). "Hannah Arendt and American Revolution" *Social Research*, 44(1), s. 63-79.
- Sezer, D. (2012). "Çoğulluk ve Politika: Rousseau, Arendt, Cumhuriyetçilik" *Toplum ve Bilim*, S. 124, s.7-36.
- Scheuerman W. E. (1997). "Revolutions and Constitutions: Hannah Arendt's Challenge to Carl Schmitt" *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 10(1), s. 141-161.
- Sieyès E. J. (1951). "Üçüncü Sınıf Nedir?". (çev. Süheyp Derbil). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), s.126-27.
- Tocqueville, A. (2015). *Amerika'da Demokrasi I* (çev. Özcan Doğan). Doğu Batı Yayınları.
- Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da Demokrasi II* (çev. Özcan Doğan). Doğu Batı Yayınları.
- Tocqueville, A. (2004). *Eski Rejim ve Devrim*. (çev. Turhan Ilgaz). Ankara: İmge Kitapevi.
- Türk, D. (2018). "Arendt, Devrim, Egemenlik: 'Başlangıçta Söz Vardı'" *Mülkiye Dergisi*, 42(2), s. 183-207.

- Yetiş, M. (2013). "Tocqueville ve çoğunluğun Tiranlığı". *Respublica*, (Ed. Armağan ztrk). Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 227-265.
- Yetiş, M. (2006). "Tocqueville ve Merkeziyetçilik Sorunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), s. 279-208.
- Wellmer, A. (1999). "Hannah Arendt on Revolution" *Revue Internationale de Philosophie*, 53: 208(2), s. 202-207.
- Wilkinson M. A. (2012). "Between Freesom and Law: Hannah arendt on the promise of Modern Revolution and the Burden of 'Tradition' *Hannah Arendt and Law*. (Ed. Goldani and Mc Corkindale). Hart Publishing, s. 35-63.